

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวความคิดที่เกี่ยวกับการศึกษาและผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องอิทธิพลของผู้นำชุมชนที่มีต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน กรณีผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลหัวหิน มีความสำคัญในกระบวนการทางการเมืองเพราะผู้นำเป็นสถาบันที่สำคัญในทางการเมืองประการหนึ่ง สำหรับกรอบแนวความคิดที่ใช้ในการศึกษาในเรื่องนี้ผู้ศึกษาจะได้กล่าวถึง ทฤษฎีแนวความคิดเรื่องอิทธิพลและอำนาจ แนวความคิดเกี่ยวกับความเป็นผู้นำและแนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองรวมทั้งผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อประโยชน์ในการศึกษาวิจัย และทำความเข้าใจผู้นำชุมชนกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่นต่อไป

ก. แนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องอิทธิพล

1. ความหมายของอิทธิพล

จรรยา สุภาพ อธิบาย คำว่า “อิทธิพล” (influence) หมายถึง อิทธิพลเป็นอำนาจอย่างหนึ่งที่มีลักษณะเป็นอำนาจทางอ้อม และไม่อาจที่จะเห็นได้อย่างชัดเจน อิทธิพลมีขอบเขตกว้างขวาง และเป็นปัจจัยที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือพฤติกรรมต่าง ๆ การใช้อิทธิพลจะได้ผลแค่ไหน ขึ้นอยู่กับการที่ผู้ใช้อิทธิพลนั้นสามารถคาดได้ว่าผู้อื่นจะมีปฏิกิริยาต่อการใช้อิทธิพลนั้นประการใด ถ้าทราบได้อย่างชัดเจนว่า มีการตอบสนองการใช้อิทธิพลนั้น การใช้อิทธิพลก็จะได้ผล¹ อิทธิพลมักจะเป็นสิ่งที่อยู่เบื้องหลังไม่เปิดเผยออกมาอย่างชัดเจน

¹ จรรยา สุภาพ , สารานุกรมรัฐศาสตร์ (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิชจำกัด , 2535),
หน้า 132.

Edward Banfield ได้กล่าวว่า อิทธิพล หมายถึง ความสามารถของบุคคลที่จะ ทำให้คนอื่นปฏิบัติตามหรือมีความรู้สึกตามที่ตนต้องการ ²

Robert A. Dahl ได้อธิบายเกี่ยวกับความหมายของคำว่า อิทธิพล ว่า อิทธิพล เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปฏิบัติ (relation among actors) นั่นคือ ผู้ปฏิบัติผู้หนึ่ง สามารถจูงใจหรือทำให้ผู้ปฏิบัติผู้อื่นปฏิบัติในสิ่งที่ตนมีเจตนา และโดยปกติแล้วถ้าปราศจากการจูงใจเหล่านั้น ผู้ปฏิบัติอื่นๆดังกล่าวจะไม่ปฏิบัติในการนั้นเลยแต่จะปฏิบัติไปอีกทางหนึ่ง ³

นอกจากการใช้อิทธิพลของบุคคลฝ่ายหนึ่ง ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมของบุคคลอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งพฤติกรรมในที่นี้รวมถึงแนวโน้มความรู้สึก ทศนคติและความเชื่อ รวมทั้งการกระทำต่างๆด้วย

Robert A. Dahl ได้กล่าวถึง “อิทธิพล” (influence) ว่าการใช้อิทธิพลจะต้องมีคนมากกว่าหนึ่ง ถ้ามีคนเดียวความสัมพันธ์เชิงอิทธิพลจะไม่เกิดขึ้นมันเป็นความสัมพันธ์เชิง เหตุ และผลซึ่งกันและกันเป็นความสัมพันธ์ที่มีเหตุเกิดขึ้น และมีผลตามมา มีความต้องการให้ผู้อื่นทำอะไรและผู้นั้นก็กระทำอย่างนั้น โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ⁴ คือ

1) manifest influence เป็นความต้องการ ที่แสดงออกว่าต้องการอะไรแล้วผู้นั้นก็ปฏิบัติตามที่ต้องการนั้น

2) implicit influence ยังไม่มีการแสดงออกว่าต้องการอะไร แต่คนที่เดาใจ หรือคาดคะเน แล้วรีบปฏิบัติตามนั้น

² Edward C. Banfield , *Political Influence* , อังโน ไพฑูรย์ โภธิสว่าง, ผู้นำชุมชนชนบทไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532) , หน้า 30.

³ Robert A. Dahl, *Modern Political Analysis* (New Jersey : Prentice-Hall, Inc.,1963), p.17.

⁴ สัจจิต บุญบงการ, ในคำบรรยายกระบวนการวิเคราะห์การเมือง. 2538, หน้า 20.

สังข์ พัฒโนทัย กล่าวว่า กลุ่มอิทธิพล หมายถึง กลุ่มบุคคลผู้ทรงอิทธิพลซึ่งมิได้สังกัดพรรคการเมืองใด และใช้อิทธิพลนั้นดำเนินการโฆษณาชักจูง หรือดำเนินการอย่างอื่นเพื่อให้การเมืองหันเหไปเป็นประโยชน์ของกลุ่มตน⁵

W.G. Scott and T.R. Mitchell ให้ความหมายว่า อิทธิพลคือ การดำเนินงานทางสังคมโดยบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มที่สามารถชักจูงหรือชักนำบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่งให้กระทำตามที่เขาต้องการ หรือไม่ทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพล คือ การที่บุคคลฝ่ายหนึ่งสร้างภาวะให้อีกฝ่ายหนึ่งเกรงกลัว ขอมอ่อนน้อมหรือยอมคล้อยตาม หรืออาจเพราะคุณงามความดีของเขา⁶

Harold Franklin Humbert ให้ความหมายว่า อิทธิพล คือ ความกระทบกระเทือนที่บุคคลหนึ่งได้รับจากอีกบุคคลหนึ่งอันมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง อิทธิพลเป็นอำนาจที่บุคคลหนึ่งทำให้อีกบุคคลหนึ่งเกิดความคิด เกิดความรู้สึก และการกระทำอิทธิพลของบุคคลเกิดขึ้นได้จากบุคลิกภาพทั้งทางกายและทางจิตใจ⁷

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับอำนาจไว้ว่า “เป็นความสามารถที่จะมีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของผู้อื่นหรือความสามารถในการป้องกันมิให้ผู้อื่นมีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของตน”⁸

⁵ สังข์ พัฒโนทัย, ปทานุกรมศัพท์การเมือง อังกฤษ-ไทย (พระนคร:ศูนย์การพิมพ์, 2511), หน้า 752.

⁶ ชูเกียรติ มุทธากาญจน์, ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพของผู้นำท้องถิ่น (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2531), หน้า 12.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

⁸ จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ, การบริหารงานพัฒนาชนบท (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ , 2527), หน้า 25.

Edgar Schein กล่าวว่า อำนาจ (power) หมายถึง ความสามารถของบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ที่ทำให้บุคคลอื่นหรือกลุ่มอื่นเปลี่ยนแปลงทางปฏิบัติหรือวิถีชีวิตได้⁹

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า อิทธิพลและอำนาจ มีความหมายคล้ายคลึงกันมาก คือ เป็นลักษณะที่แสดงความสามารถของบุคคลฝ่ายหนึ่ง ในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของอีกฝ่ายหนึ่ง หรือความสามารถในการทำให้ผู้อื่นปฏิบัติตามนั่นเอง อย่างไรก็ตาม เมื่อมาพิจารณา “ผู้มีอิทธิพล” และ “ผู้มีอำนาจ” แล้วจะเห็นว่าผู้นำน่าจะเป็นผู้มีอิทธิพลหรือผู้มีอำนาจ เพราะผู้นำจะเป็นบุคคลที่สามารถทำให้ผู้อื่นเชื่อฟัง และปฏิบัติตามได้

จากความหมายของคำว่า อิทธิพล ที่นำเสนอไปแล้ว อาจสรุปได้ว่า “อิทธิพล” เป็นเรื่องของบุคคลที่เข้าไปมีความสัมพันธ์กับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสังคม โดยการเข้าไปชักจูง เสนอแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ โน้มน้าวหรือข่มขู่ ซึ่งใช้เวลาติดต่อกันเป็นเวลายาวนาน จนกระทั่งได้รับการยอมรับ เชื่อถือไว้วางใจ คล้อยตามจนเกิดความเกรงกลัว และพร้อมที่จะปฏิบัติตามความต้องการของบุคคลนั้น ไม่ว่าความต้องการของบุคคลนั้น จะเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงามหรือไม่ก็ตาม ก็พร้อมที่จะทำตาม ซึ่งในสังคมหรือชุมชนในเขตการปกครองท้องถิ่นด้วยแล้ว ถือได้ว่าเป็นการสร้างอิทธิพลขึ้น ในสังคมหรือชุมชนนั้น โดยเฉพาะผู้นำชุมชน

2. ปัจจัยที่ส่งเสริมให้บุคคลมีอิทธิพล

ชูป กาญจนประกร กล่าวว่าปัจจัยที่ช่วยเสริมสร้างให้บุคคลมีอิทธิพล หรือ อำนาจมาจากหลายอย่างหลายประการ เช่น บุคลิกภาพ ฝีมือ ความรอบรู้ความเชื่อถือของเพื่อนร่วมงานคนอื่น ๆ ซึ่งต่างมีความนับถือเชื่อฟังหรือมั่นใจและเชื่อใจว่าจะได้รับการแนะนำที่ถูกต้อง หากเข้าขอคำแนะนำ ผู้นำจึงเป็นคนที่มียุทธิพลหรืออำนาจโดยปริยายอาจจะเป็นผู้ที่ทรงอำนาจ ที่ได้รับความนิยมนับถือกว่าผู้ที่มีอำนาจตามตำแหน่งหน้าที่ (authority) ก็เป็นได้¹⁰

⁹ Schein Edgar , *Organization Psychology* , อังโน ไพฑูรย์ โปธิสว่าง, ผู้นำชุมชนชนบทไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), หน้า 29.

¹⁰ ชูป กาญจนประกร , *องค์การอุปถัมภ์ วารสารรัฐประศาสนศาสตร์ ฉบับพิเศษ* (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2509), หน้า 133.

Robert A. Dahl กล่าวว่า สาเหตุที่บุคคลหรือกลุ่ม มีอิทธิพลเหนือการตัดสินใจในเรื่องใด เรื่องหนึ่งนั้น เนื่องมาจากเหตุผลดังนี้¹¹

1) บุคคลผู้นั้นมีทรัพยากรทางการเมือง (political resources) อยู่ในความครอบครองมากกว่าบุคคลอื่น

2) แม้จะมีทรัพยากรทางการเมืองในความครอบครองเท่ากัน บุคคลบางคน อาจจะใช้ทรัพยากรทางการเมืองได้มากกว่าคนอื่น ทำให้บุคคลนั้นมีอิทธิพลทางการเมืองเหนือผู้อื่น

3) แม้จะมีทรัพยากรทางการเมืองในความครอบครองเท่ากัน บุคคลบางคนสามารถใช้ทรัพยากรทางการเมืองได้ชำนาญ หรือมีประสิทธิภาพมากกว่าคนอื่น

การที่บุคคลบางคนใช้ทรัพยากรทางการเมืองมากกว่าคนอื่นก็เพราะต้องการผลประโยชน์มากกว่าคนอื่น ส่วนสาเหตุที่บุคคลมีความชำนาญในการใช้ทรัพยากรทางการเมืองมากน้อยต่างกัน ก็เนื่องมาจาก

- ก. ความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติ (genitic)
- ข. ความแตกต่างในเรื่องโอกาสที่จะเรียนรู้ (learn)
- ค. ความแตกต่างในเรื่องแรงจูงใจที่จะเรียนรู้ (incentives)¹²

Robert A. Dahl กล่าวถึงหลักในการวิเคราะห์อิทธิพลไว้ดังนี้ คือ

- 1) พิจารณาในแง่ของสิ่งที่ปรากฏ คือ อิทธิพลที่ปรากฏอยู่จริง (existence)
- 2) พิจารณาทิศทางแห่งอิทธิพล (direction) คือพิจารณาว่าผู้ใดมีอิทธิพลต่อผู้ใด

¹¹ Robert A. Dahl , Modern Political Analysis (New Jersey: Prentice - Hall, Inc., 1963), p. 28.

¹² Ibid, pp. 91-92.

3) ในบางโอกาสต้องพิจารณาถึงลำดับแห่งอิทธิพลหรือระดับแห่งอิทธิพล (relative-influence) เช่น อาจจะมีคำถามว่าในเรื่องเหล่านี้ผู้นำจะมีอิทธิพลมากที่น้อยเพียงใด ¹³

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ทรัพยากรทางการเมือง จะเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้บุคคลมีอิทธิพล ซึ่งได้แก่ ความมั่งคั่ง ชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล ความรู้ความสามารถในการควบคุมข้อมูลต่างๆ มีตำแหน่งในทางสาธารณะสูง การได้รับความนิยมนับถือจากประชาชนอย่างกว้างขวาง มีพรรคพวกบริวารมาก มีบุคลิกภาพดี มีเกียรติภูมิ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะรวมอยู่ในตัวผู้นำโดยเฉพาะผู้นำท้องถิ่นซึ่งจะได้รับการยอมรับจากประชาชนในท้องถิ่นโดยตรง

3. การสร้างและการใช้อิทธิพล

ผู้มีอิทธิพลอาจไม่มีตำแหน่งหน้าที่ใด ๆ ในองค์กรใด ๆ เขาอาจเป็นบุคคลธรรมดาแต่มีองค์ประกอบอื่นผิดคนธรรมดา เช่น มีความมั่งคั่งร่ำรวย มีสมัครพรรคพวกมาก มีคุณธรรม หรืออาจเป็นนักเลงก็ได้ บุคคลที่มีคุณสมบัติดังกล่าว คนอื่นจะรู้สึกว่าเขาเป็นคนน่านับถือ น่าเกรงกลัว โดยที่คนผู้นั้นไม่ได้แสดงบทบาทกับตนเอง เพียงได้ยิน ได้ฟังจากคนทั่วไป ก็รู้สึกยอมตามที่ผู้นั้นประสงค์ แล้วอิทธิพลส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจ ความรู้สึกผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีอิทธิพลเขาอาจไม่ใช่อำนาจใดๆ โดยตนเองเลยก็ได้ แต่อาศัยบริวารเป็นผู้ใช้อำนาจแทนซึ่งส่วนใหญ่ในประเทศไทยจะมีลักษณะดังกล่าวนี้

อิทธิพลมีลักษณะคล้ายคลึงกับอำนาจ คือบุคคลสามารถสร้างขึ้นมาได้และก็สามารถเสื่อมไปได้ แต่การสร้างอิทธิพลจะต้องใช้เวลานานมากกว่าการสร้างอำนาจอิทธิพลส่วนใหญ่มีที่มาจากแหล่งเดียวกับอำนาจ ¹⁴ คือ

¹³ เสด็จ โสมจะบก , อิทธิพลของข้าราชการฝ่ายปกครองในฐานะผู้นำท้องถิ่น ศึกษาเฉพาะกรณีข้าราชการตำแหน่งนายอำเภอ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครองคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 12.

¹⁴ ชูเกียรติ มุทธากาญจน์ , ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพของผู้นำท้องถิ่น (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531), หน้า 12-13.

1) ความรู้ความเชี่ยวชาญ ทำให้คนอื่นยอมรับและเชื่อถือ เมื่อเกิดการยอมรับและเชื่อถือแล้ว ย่อมชักจูงให้กระทำในสิ่งที่ต้องการได้ง่าย

2) ความมั่งคั่ง การมีฐานะทางเศรษฐกิจสูง ทำให้มีความคล่องตัวในการดำรงชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ยังเปิดโอกาสให้เขาได้ช่วยเหลือเกื้อกูลสังคมและคนอื่นได้มากด้วย

3) บุคลิกภาพ ผู้ที่มีอิทธิพลส่วนมากจะมีบุคลิกภาพที่เด่นเหนือคนธรรมดาบุคลิกภาพในที่นี้ หมายถึง ลักษณะของบุคคลทั้งทางร่างกายและจิตใจ บุคคลที่มีคุณลักษณะที่ใครเห็นใครชอบบุคคลนั้นจะมีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่น ทั้งในความคิดและการกระทำ

4) ความเป็นผู้มีบริวารมาก หมายถึง มีพวก มีเพื่อนฝูง มีวงศาคณาญาติมาก และถ้าบุคคลเหล่านี้ เป็นผู้มีอำนาจอยู่แล้ว หรือมีอิทธิพลอยู่แล้ว จะช่วยส่งเสริมให้อิทธิพลมีขึ้นกับตัวบุคคลนั้นด้วย

5) ความมีอาวุโส มีความสำคัญในทางสังคมวิทยาจิตวิทยาและกฎหมาย เพราะความเจริญของบุคคลในวัยต่างๆ ย่อมมีความรู้ความสามารถและความรับผิดชอบต่างกันความสัมพันธ์ของบุคคลที่ต่างวัยก็มีวัฒนธรรมประเพณีที่กำหนดขึ้นไม่เหมือนกัน การปฏิบัติต่อบุคคลต่างวัยกันก็แตกต่างกัน สังคมไทยเชื่อบบอาวุโสมาก ดังนั้นผู้อาวุโสจึงมีอิทธิพลด้วย

6) การดำรงตำแหน่งที่ให้ผู้อื่นให้โทษคนอื่นได้ มิได้เพียงแต่จะสร้างอำนาจให้เกิดขึ้นเท่านั้น แต่ยังสร้างอิทธิพลให้เกิดขึ้นด้วย คือคนอื่นเกรงกลัวและต้องพึ่งพาBarItemด้วย

7) มีตำแหน่งเป็นทางการ ตำแหน่งที่มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายจะทำให้บุคคลที่ครองตำแหน่งมีอิทธิพลเกิดขึ้นด้วย ยิ่งมีตำแหน่งสูงเพียงใด อิทธิพลก็มากขึ้นเท่านั้น อำนาจหน้าที่กับอิทธิพลมีความเกี่ยวพันกันคือ อำนาจหน้าที่เป็นผู้สร้างอิทธิพล แต่ในขณะเดียวกันอิทธิพลก็อาจทำให้บุคคลที่ได้ครองตำแหน่งที่มีอำนาจหน้าที่สูงได้เช่นกัน หากผู้มีอำนาจแต่งตั้งอยู่ในอิทธิพลของบุคคลนั้น

การใช้อิทธิพลหรืออำนาจให้เกิดผลเพื่อให้เกิดการปฏิบัติตามความต้องการของตนเองมีวิธีการดังต่อไปนี้¹⁵

1) การใช้การชักจูง ซึ่งเป็นที่นิยมกันมาก จะใช้ได้ผลเต็มที่ ในคนที่มีเหตุผลด้วยกันต้องเป็นการชักจูงโดยมีเหตุและผล ต้องเป็นการชักจูงในลักษณะที่สภาพแวดล้อมอื่นๆ คงที่ไม่มีเรื่องผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง เป็นการชักจูงโดยเอาเหตุผลเข้ามาอ้าง เมื่อจบด้วยเหตุผลจึงยอมปฏิบัติตาม แต่ในความเป็นจริงไม่สามารถใช้ได้มากนัก

2) การชักจูงโดยมีแรงดึงดูดอะไรบางอย่าง หรือการข่มขู่อะไรบางอย่าง ไม่ใช่การชักจูงโดยใช้เหตุผล ไม่ใช่การชักจูงโดยมีลูกล่อลูกชน แต่เป็นการชักจูงโดยมีแรงจูงใจบางอย่างซึ่งเป็นได้ทั้ง คำขู่และรางวัล เป็นการสร้างเงื่อนไขบางอย่างให้ปฏิบัติตาม

3) การแลกเปลี่ยน ถ้ากระทำไปโดยเพื่อผลประโยชน์จะถือว่า เป็นการแสดงอิทธิพลหรือการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ ถ้าไม่ได้เป็นการซื้อขายกันในเรื่องของทางเศรษฐกิจแล้ว อาจจะมองว่าเป็นการแสดงถึงวิธีในการใช้อิทธิพลเหมือนกัน

อำนาจและอิทธิพล เป็นพันธุนาการที่ยืดโยง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล แต่ผลของการใช้อำนาจและอิทธิพลเกิดขึ้นไม่เหมือนกันกล่าวคืออิทธิพลได้ผลทางจิตใจมากกว่าอำนาจส่วนอำนาจนั้นได้ผลในทางด้านบังคับทางกายและจิตใจมากกว่าความยินยอมพร้อมใจโดยดี การศึกษาเรื่องผู้นำจึงไม่กล่าวถึง การใช้อำนาจ เพราะการใช้อำนาจ ไม่ต้องอาศัยศิลปะมากนัก แต่การเป็นผู้นำหรือผู้นำชุมชนในที่นี้ จะมุ่งเน้นการใช้อิทธิพลจูงใจบุคคลอื่น ๆ ซึ่งเป็นเรื่องลึกซึ้ง และทำได้ยากกว่าการใช้อำนาจ

ข. แนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องผู้นำ

การเมืองเป็นเรื่องของการจัดสรรหรือแบ่งปันสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคม โดยการจัดสรรหรือแบ่งปันสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคมนั้นจะพบว่าบุคคลหรือกลุ่มบุคคลผู้ซึ่งจะได้รับการแบ่ง

¹⁵ สุจิต บุญบงการ, ในคำบรรยายกระบวนวิชาวิเคราะห์การเมือง, 2538, หน้า 25.

ป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคมมากที่สุดคือกลุ่มผู้นำ หรือผู้มีอิทธิพล ซึ่งในทุกสังคมจะมีคนกลุ่มน้อยกลุ่มหนึ่งทำหน้าที่ปกครองดูแลคนทั้งหมด ซึ่งอาจเรียกคนกลุ่มนี้ว่า ผู้นำทางการเมือง หรือผู้นำในการปกครองหรือผู้นำชุมชน

การศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับผู้นำ มีหลายส่วนด้วยกันที่จะต้องทำการศึกษาเพื่อให้ได้แนวความคิดเกี่ยวกับผู้นำที่ถูกต้องครบถ้วน ผู้ศึกษาจะได้กล่าวถึงความหมายของผู้นำ คุณสมบัติของผู้นำ ลักษณะและประเภทของผู้นำ ภาวะการเป็นผู้นำ ปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการเป็นผู้นำและบทบาทหน้าที่ของผู้นำ เพื่อทำความเข้าใจผู้นำชุมชนในระดับท้องถิ่นที่จะทำการศึกษาต่อไป

1. ความหมายของผู้นำ

ได้มีผู้ให้ความหมายเกี่ยวกับผู้นำไว้มากมาย ซึ่งมีของหลายท่านที่น่าสนใจจะได้นำเสนอเพื่อความเข้าใจดังนี้

บุญธัน ดอกโรตง ได้ให้ความหมายของ ผู้นำ คือผู้ก้าวหน้าไปข้างหน้าผู้แสดงตนเป็นคนนำผู้มีอำนาจบังคับ สั่ง มีภาวะเป็นผู้นำ มีตำแหน่งบทบาทผู้นำ ความสามารถในการแนะ ความสามารถในการนำ¹⁶

ธรรมรส โชติคุณุชกร ให้ความหมาย ผู้นำ คือ บุคคลซึ่งถูกแต่งตั้งขึ้นมา หรือได้รับการยกย่องขึ้นมาให้เป็นหัวหน้า มีความสามารถในการปกครอง บังคับบัญชาและอาจชักพาผู้ใต้บังคับบัญชาหรือหมู่ชน ไปในทางที่ดีหรือชั่วก็ได้¹⁷

¹⁶ บุญธัน ดอกโรตง, จิตวิทยาผู้นำและมนุษยสัมพันธ์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2520), หน้า 6.

¹⁷ ธรรมรส โชติคุณุชกร, มนุษยสัมพันธ์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์มเนศ, 2519), หน้า 131.

สำเร็จ สิ่งหว่าระ ได้กล่าวไว้ว่า ผู้นำ คือสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเป็นผู้รับฝากไว้ซึ่งปณิธานและความหวังของประชาชน ผู้นำจึงเป็นเงาหรือภาพสะท้อนของประชาชน¹⁸

Jack C. Plano ให้ความหมายของ ผู้นำ ว่าเป็นบุคคลซึ่งใช้อิทธิพลได้มากในการควบคุม และกระทำการที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ผู้ได้รับอำนาจจากความมั่นคง สถานภาพด้านครอบครัว ชั้นวรรณะ ระบบ หรือความมีสติปัญญา เลอเลิศ และผู้นำเป็นองค์ประกอบของโครงสร้างอำนาจของท้องถิ่น ชาติและชุมชน¹⁹

T.N. Whitehead กล่าวว่า ผู้นำ คือ บุคคลที่ได้รับการคัดเลือกจากคนอื่น ๆ ในกลุ่ม และเป็นผู้ที่มีความสามารถช่วยเหลือผู้อื่นในสิ่งที่ผู้อื่นร้องขอ สามารถชี้นำหนทางให้ผู้อื่นทำตาม โดยผู้ตามให้ความเชื่อฟัง²⁰

Raymond J. Burby กล่าวว่า ผู้นำ คือ บุคคลที่สามารถจูงใจคนอื่น ให้ปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ทำให้ผู้ตามมีความเชื่อมั่นในตัวเอง สามารถช่วยคลี่คลาย ความตึงเครียดต่าง ๆ ลงได้และนำกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งเอาไว้²¹

¹⁸ สำเร็จ สิ่งหว่าระ, ประมุขศิลป์ (พระนคร: โรงพิมพ์จักรวัฒนา, 2506), หน้า 40

¹⁹ Jack C.Plano, Mitton Greenbury, Ray Otton and Robert E. Riggs, Political Science Dictionary, อ้างใน สุนทร โตรอด, ความเป็นผู้นำทางการเมืองของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 8.

²⁰ T.N. Whitehead Leadership in Free Society อ้างใน สุนทร โตรอด, ความเป็นผู้นำทางการเมืองของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 9.

²¹ Raymond J.Burby, Fundamental of Leadership. อ้างใน สุนทร โตรอด , ความเป็นผู้นำทางการเมืองของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2536), หน้า 10.

George R. Terry กล่าวว่า ผู้นำ คือ ผู้ที่ใช้อิทธิพลหรืออำนาจหน้าที่ในความสัมพันธ์ซึ่งมีอยู่ต่อผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนวยความสะดวกโดยใช้กระบวนการติดต่อซึ่งกันและกัน เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้²²

จากความหมายของผู้นำที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น อาจกล่าวโดยรวมได้ว่า ผู้นำคือ ผู้ที่ใช้อิทธิพลหรืออำนาจหน้าที่ ตามสถานภาพและบทบาท ที่ตนดำรงอยู่ในตำแหน่ง หรือในโครงสร้างทางสังคมโดยการสามารถชักจูงซึ่งกันและกันให้ผู้อื่นทำตามโดยผู้ตามให้ความเชื่อฟัง ซึ่งผู้นำจะแฝงอยู่ในโครงสร้างองค์กรทุกระดับชั้น ไม่ว่าจะเป็นองค์กรในระดับรัฐบาล องค์กรเอกชน การเมือง สังคมและในระดับครอบครัว

จึงสรุปได้ว่า ผู้นำหรือผู้นำทางการเมือง คือผู้ที่มีอำนาจในการปกครองซึ่งครอบคลุมไปถึงการใช้อำนาจทางการเมืองในการตัดสินใจนโยบายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคนทั้ง สังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ดังนั้น ผู้นำไม่ว่าจะมีที่มาอย่างไรการใช้อำนาจของผู้นำจะส่งผลกระทบต่อระบบการเมืองทั้งระบบ แตกต่างกันเฉพาะผลของการใช้อำนาจของผู้นำนั้น

2. คุณสมบัติของผู้นำ

ผู้นำ จำเป็นต้องมีคุณสมบัติอะไรบ้างอย่างที่คนธรรมดาทั่วไปไม่มี เช่น ผู้นำนั้นจะต้องพูดเก่ง ต้องเป็นคนใจกว้างขวางอย่างที่เรียกว่าใจถึง ต้องเป็นนักจួយโอกาสดี กล่าวใช้อำนาจเด็ดขาด และผู้นำจะต้องมีโชคก่อนข้างดี เป็นต้น²³ คุณสมบัติของผู้นำตามแนวความคิดของ Ordway Tead ซึ่งได้พยายามรวบรวมคุณสมบัติสำคัญที่เขาคิดว่าผู้นำควรจะต้องมี²⁴ คือ

²² George R. Terry , Principles of Management. อังใน บษกร เขียมศักดิ์, การยอมรับบทบาทการบังคับบัญชาและรูปแบบพฤติกรรมผู้นำทางการบริหารของข้าราชการทหารหญิง (สารนิพนธ์ ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533), หน้า 22.

²³ ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์, ผู้นำทางการเมือง : แนวทางวิเคราะห์และกรณีศึกษา (กรุงเทพมหานคร : วัชรินทร์การพิมพ์ , 2537), หน้า 48.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 48.

1) มีพลังกายและพลังประสาทที่เข้มแข็ง การทำงานจะประสบความสำเร็จและประสิทธิภาพในการทำงานของผู้นำจะมีมากน้อยเพียงใดต้องขึ้นอยู่กับ ความเข้มแข็งของร่างกาย และความเข้มแข็งของประสาทเพราะจะทำให้เขามีความกระตือรือร้นที่จะทำงาน อย่างไม่หยุดยั้ง ซึ่งจะทำให้ผู้ตามมีความเข้มแข็งและกระตือรือร้นตาม ไปด้วยผู้นำที่ใช้แต่เหตุผลปัญญาความคิดอย่างเดียว แต่มีท่วงท่าที่ไม่กระฉับกระเฉงดูเนือๆ แล้ว ผู้ตามก็อาจจะเนือๆ ตามไปด้วย

2) รู้จุดมุ่งหมายและแนวทาง คือผู้นำต้องมีเป้าหมายและวิธีการที่แน่นอน คนอื่นสามารถเข้าใจหรืออธิบายให้คนอื่นเข้าใจได้ เป็นสิ่งที่คนส่วนใหญ่เห็นดีเห็นชอบกับเป้าหมายและวิธีการที่ผู้นำมีอยู่ และผู้นำจะต้องยึดมั่นอย่างแข็งขัน อย่างจริงจังและพยายามกระทำเป้าหมายและวิธีการ ไปสู่เป้าหมายนั้น ได้เป็นจริงเป็นจังขึ้นมา

3) ความเป็นมิตรและความรัก ผู้นำควรจะทำให้ผู้ตามโดยเฉพาะอย่างยิ่งคนใกล้ชิด มีความรู้สึกว่าคุณนอกจากเขาจะเป็นผู้นำแล้ว เขายังเป็นเพื่อนที่มีความผูกพันกับผู้ตามให้ความรักใคร่สนิทสนม ซึ่งก็ย่อมอาจจะเพิ่มความรักใคร่นับถืออย่างจริงใจของบริวารที่มีต่อผู้นำมากขึ้น

4) ความน่าเชื่อถือ คือผู้นำต้องเป็น ผู้ที่ผู้ตามมีความรู้สึกไว้วางใจผู้นำของตน และเชื่อมั่นว่าผลประโยชน์ของพวกเขาจะปลอดภัยภายใต้การดำเนินการของผู้นำ ซึ่งผู้ตามจะมีความรู้สึกว่าคุณน่าไว้วางใจได้ และเป็นคนที่สัญญาอะไรแล้วต้องทำให้สำเร็จ

5) ความกล้าตัดสินใจ ผู้นำจะต้องเป็นคนกล้าตัดสินใจ มิฉะนั้นปัญหาต่างๆก็จะไม่มีวันได้รับการแก้ไข ซึ่งจะต้องรับผิดชอบต่อผลที่ตามมา มีความเชื่อมั่นและไม่หวาดกลัวปัญหาที่จะเกิดขึ้นด้วยประการใดๆทั้งสิ้น และต้องเป็นผู้มีความรับผิดชอบ

6) ศรัทธาและความเชื่อมั่น ผู้นำจะต้องสร้างศรัทธาและความเชื่อมั่นให้แก่ผู้ตามของเขาจนยอมใช้พลังงานที่พวกเขามีอยู่ กระทำการใดๆโดยเชื่อว่าสิ่งที่เขากระทำนั้นย่อมจะเป็นผลประโยชน์อย่างยิ่งต่อตัวพวกเขาเอง

กล่าวคือการที่จะเป็นผู้นำที่ดีได้นั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีร่างกายและประสาทที่เข้มแข็ง พร้อมรับสถานการณ์ต่างๆที่อาจเกิดขึ้น ได้ตลอดเวลา ผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีจุดมุ่งหมายและ

แนวทางการปฏิบัติงานที่ชัดเจนและสามารถอธิบายให้คนอื่นเข้าใจได้ ต้องเป็นผู้ที่มีความเป็นมิตรให้ความช่วยเหลือสังคมและให้ความรักใคร่สนิทสนมกับทุกคน เป็นผู้ที่มีความน่าเชื่อถือ ปฏิบัติตามคำพูดที่เคยกล่าวไว้กับชุมชน มีความเชื่อมั่นในการตัดสินใจของตนเองไม่แสดงความลังเลให้ผู้ตามเห็น บุคคลที่มีคุณสมบัติดังกล่าวมักจะเป็นผู้นำที่มีความน่าเชื่อถือและเป็นที่ศรัทธาของผู้ตาม เปรียบเสมือนผู้นำชุมชนกับสมาชิกในชุมชน

3. ลักษณะและประเภทของผู้นำ

ลักษณะของผู้นำได้มีผู้ศึกษาไว้มากมายส่วนใหญ่จะเป็นหลักกว้างๆที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เน้นถึงคุณสมบัติอันเป็นเลิศของผู้นำ ซึ่งการศึกษาลักษณะของผู้นำจะเป็นการช่วยชี้ให้เห็นพฤติกรรมของผู้นำและการดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ที่ผู้นำนั้น พึงมีต่อองค์กรนั้นๆเป็นอย่างดีซึ่ง ชูบ กาญจนประกร²⁵ ได้จำแนกลักษณะของผู้นำโดยพิจารณาจากลักษณะวิธีการใช้อำนาจ เป็น 3 แบบ กล่าวคือ

1) ผู้นำแบบประชาธิปไตย (democratic leaders) ถือว่าเป็นแบบผู้นำที่ดีที่สุดและอำนวยผลในการบริหารงานมากที่สุด เป็นการบริหารโดยยึดถือความคิดเห็นของกลุ่มเป็นสำคัญจะดำเนินการในสิ่งใดก็มักจะกระทำไปในนามของกลุ่ม เพราะต้องการความร่วมมือรวมแรงร่วมใจจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายการบริหารเน้นหนักในรูปการสร้างความสำเร็จอันดีต่อกันโดยเปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็น เพื่อร่วมกันวินิจฉัยเลือกวิธีที่จะทำให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ ในการปฏิบัติจะเป็นไปในลักษณะของความร่วมมือ ประสานงานกันอย่างจริงจัง

2) ผู้นำแบบเสรีนิยม (laissez-faire leaders) เป็นผู้นำที่ใช้อำนาจในการควบคุมการบริหารแต่น้อย บรรดาผู้ได้บังคับบัญชาต่างก็มีเสรีที่จะวินิจฉัยสั่งการ มาตรฐานการปฏิบัติงาน หรือระบบการจัดงานไม่คำนึงถึงหลักการหรือกฎเกณฑ์เท่าใด การกำหนดนโยบายไม่มีความแน่นอนขาดความคิดริเริ่มและไม่มีการประเมินผลงานเพื่อหาแนวทางแก้ไขแต่อย่างใด

²⁵ ชูบ กาญจนประกร, แบบของผู้นำ วารสารรัฐประศาสนศาสตร์ (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2517), หน้า 74-77.

3) ผู้นำแบบอัตตนิยม (autocratic leaders) เป็นผู้นำที่ถืออำนาจเป็นใหญ่ มีลักษณะถือตัว เชื้อมั่นในตัวเองมาก บริหารงานและกำหนดนโยบายโดยใช้อารมณ์และอำนาจ วางท่าใหญ่โตไม่ให้เกิดมีคนอื่นใช้อำนาจเป็นที่ตั้งเน้นสมรรถภาพของการทำงานของตนเองและต้องการขยายอำนาจของตนเองออกไปในทุกวิถีทาง

สมพงษ์ เกษมสิน ได้ศึกษาลักษณะของผู้นำ จากวิธีการทำงานโดยแบ่งออกเป็น 4 แบบด้วยกัน²⁶ คือ

1) ผู้นำแบบจูงใจ (persuasive leaders) การทำงานของผู้นำแบบนี้นิยมให้ผู้บังคับบัญชาร่วมพิจารณา เพื่อแสดงความคิดเห็น และเป็นการบรรเทาการต่อต้านไปด้วย การติดต่อสั่งงานเป็นแบบสองทิศทาง (two-way communication)

2) ผู้นำแบบร่วมใจ (participative leaders) การทำงานของผู้นำแบบนี้นิยมการปรึกษาหารือ และเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดี ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา ยึดหลักการประนีประนอมและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ในฐานะผู้ร่วมงาน อาศัยศิลปะการจูงใจเพื่อประสงค์ให้ผู้ร่วมงานปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ใช้ความร่วมมือร่วมใจในการแสดงความคิดเห็นและการปฏิบัติงาน

3) ผู้นำแบบบงการ (directive leaders) การทำงานของผู้นำแบบนี้ ชอบปฏิบัติงานแบบใช้อำนาจ ขาดหลักมนุษยสัมพันธ์ ทำงานแบบสั่งการ เพื่อแสดงถึงการมีอำนาจความสัมพันธ์ในการทำงานเป็นแบบนายกับบ่าว

4) ผู้นำแบบเจ้าระเบียบ (regulative leaders) การทำงานของผู้นำแบบนี้ มักถือระเบียบแบบแผนเป็นสำคัญไม่ชอบให้มีการเปลี่ยนแปลง การสั่งการมักใช้กฎระเบียบเป็นเครื่องมือโดยยกเหตุผลในระเบียบมาใช้ในการปฏิบัติงาน มากกว่าการยกตัวเองแบบผู้นำอัตตนิยม การติดต่อสื่อสารสั่งงานมักเป็นในรูปทิศทางเดียว (one-way communication)

²⁶ สมพงษ์ เกษมสิน , การบริหาร (พระนคร : โรงพิมพ์เกษมสุวรรณ , 2514) , หน้า 362-364.

Fred E. Fiedler ได้กล่าวว่า ลักษณะของผู้นำขึ้นอยู่กับสถานการณ์ สภาพแวดล้อมทัศนคติและแนวความคิดของบุคคล รวมทั้งความคาดหวังและการสนองตอบของผู้ตามตลอดจนขึ้นอยู่กับเวลาและประสบการณ์ในการปฏิบัติงานของผู้นำ นอกจากนี้ยังต้องพิจารณาจากตำแหน่งที่อยู่ในอำนาจของผู้นำ (position power) โครงสร้างของงาน (task structure) กลุ่มคนในองค์การที่มีภาษาและวัฒนธรรมเดียวกันและความสัมพันธ์ของผู้อยู่ได้บังคับบัญชาด้วย²⁷

Bernard M. Bass ได้พิจารณาความเป็นผู้นำ โดยแยกลักษณะของการเป็นผู้นำเป็น 4 ลักษณะ²⁸ คือ

1) สถานภาพ (status) คือ ลักษณะการเป็นผู้นำเหมือนกับความสำคัญของตำแหน่งของคนๆนั้น

2) การยกย่องนับถือ (esteem) ถือว่าลักษณะความเป็นผู้นำ เป็นที่รวมของความสนใจ ผู้ที่ได้รับการยกย่องนับถือ มักจะได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้นำด้วย

3) พฤติกรรม (behavior) คือ ผู้ที่แสดงพฤติกรรมในการนำ เนื่องจากที่มีตำแหน่งต่างกัน พฤติกรรมในการนำก็ต่างกันออกไปด้วย

4) อิทธิพล (influence) การเป็นผู้นำก็คือ การมีอิทธิพลเหนือคนอื่นและชักนำให้คนอื่นปฏิบัติตาม เพื่อพบและบรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย

²⁷ Fred E. Fiedler, A Theory of Leadership Effectiveness, อ้างใน สุนทร โตรอด, ความเป็นผู้นำทางการเมืองของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 11.

²⁸ Bernard M. Bass, Leadership Psychology and Organization Behavior, อ้างใน สุนทร โตรอด, ความเป็นผู้นำทางการเมืองของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 11.

Murry G. Ross and Charles E. Hendry ได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับความเป็นผู้นำไว้ 3 ประการ²⁹ คือ

1) ความเป็นผู้นำ เป็นคุณสมบัติที่อยู่ภายในของผู้นำแต่ละคน (leadership as trait within individual leader) มีความเชื่อกันว่าความเป็นผู้นำ เป็นผลมาจากพันธุกรรม หรือสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด (leaders were born not made) สิ่งที่ทำให้บุคคลกลายเป็นผู้นำนั้นเป็นคุณสมบัติที่อยู่ภายใต้ตัวของแต่ละคน

2) ลักษณะความเป็นผู้นำขึ้นอยู่กับกลุ่ม (leadership as a function of the group) และขึ้นอยู่กับโครงสร้างของกลุ่มมากกว่าแต่ละบุคคล ความเป็นผู้นำในกลุ่มถูกกำหนดขึ้นโดยผลรวมของทัศนคติความต้องการของกลุ่ม กลุ่มและผู้นำเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้ ถ้าไม่มีกลุ่มก็ไม่มีผู้นำ แต่ถ้ากลุ่มขาดผู้นำกลุ่มนั้นก็ยากที่จะเจริญก้าวหน้าได้ การเป็นผู้นำเป็นกระบวนการที่จำเป็นต้องทำหน้าที่ทั้งในการนำและการบริหาร

3) ลักษณะการเป็นผู้นำขึ้นอยู่กับสถานการณ์ (leadership as a function of situation) สถานการณ์มีบทบาทต่อความเป็ผู้นำมาก สถานการณ์ที่กลุ่มกำลังเผชิญหน้าก่อให้เกิดผู้นำได้ความเป็นผู้นำจึงขึ้นอยู่กับสถานการณ์วัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มหรือองค์กรนั้น ๆ

อาจกล่าวได้ว่า ลักษณะของผู้นำที่สามารถนำมาใช้ในกรณีของการศึกษาวิจัย อิทธิพลของผู้นำชุมชนที่มีต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ตามความเห็นของ Bernard M.Bass ซึ่งได้แยกลักษณะเป็น 4 ลักษณะ คือ สถานภาพ การยกย่องนับถือ พฤติกรรมและอิทธิพล ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวจะเป็นปัจจัยให้ผู้นำ สามารถปฏิบัติงานในหน้าที่ด้านต่างๆได้สำเร็จ

²⁹ Murry G. Ross and Charles E. Hendry, *Reading in Social Psychology*. อ้างใน สุนทร โตรอด, *ความเป็นผู้นำทางการเมืองของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 11.

4. ภาวะการเป็นผู้นำ

ความสำเร็จของความเป็นผู้นำขึ้นอยู่กับภาวะการเป็นผู้นำซึ่งได้มีผู้ให้ความหมายของภาวะการเป็นผู้นำไว้หลายท่านด้วยกัน จะได้นำมากล่าวในที่นี้ คือ

Solomon Ben ได้กล่าวถึงภาวะผู้นำว่า เป็นคุณสมบัติของการที่บุคคลใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่นและสามารถทำให้บุคคลอื่นรับฟัง และเห็นด้วยกับวัตถุประสงค์ของกลุ่ม ขอมทำตามคำแนะนำของเขาทั้งนี้เพื่อให้กลุ่มดำเนินไปตามวัตถุประสงค์³⁰

Ordway Tead ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำ คือ การใช้อิทธิพลจูงใจให้ผู้อื่นร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติงาน เพื่อให้งานสำเร็จตามเป้าหมายหรือความมุ่งหมาย กล่าวโดยสรุปแล้วผู้นำก็คือ ลักษณะส่วนตัวของบุคคลที่แสดงออกมาเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มในระหว่างทำงานหรือผู้ร่วมงานในสถานการณ์เดียวกันในอันที่จะทำให้กิจกรรมของกลุ่มดำเนินไปสู่เป้าหมายและความสำเร็จ³¹

Keith Davis เห็นว่าภาวะผู้นำ เป็นปัจจัยสำคัญ ในการรวมกลุ่มคนและจูงใจคน ไปยังเป้าหมายประการใดประการหนึ่ง ภาวะผู้นำทำให้ศักยภาพ (potential) เป็นจริงขึ้นมา เพราะถือว่าเป็นภาวะแห่งการปฏิบัติ การที่ทำให้ศักยภาพในตัวคนบังเกิดความสำเร็จ ภาวะผู้นำจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการเป็นผู้นำก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการปฏิบัติงานและความก้าวหน้าแก่ผู้ร่วมปฏิบัติงาน เสริมสร้างองค์การหรือหน่วยงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น³²

³⁰ Solomon Ben, *Leadership of Youth*, อ้างใน สุนทร โตรอด, *ความเป็นผู้นำทางการเมืองของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการ ปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 15.

³¹ Ordway Tead, *The Art of Leadership*(New York: McGraw Hill, 1935), p. 36.

³² Keith Davis, *Human Behavior at work*, อ้างใน บษกร เทียมศักดิ์, *การยอมรับบทบาทการบังคับบัญชาและรูปแบบพฤติกรรมของผู้นำทางการบริหารของข้าราชการทหารหญิง* (สารนิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 22.

ปรัชญา เวสารัชช ได้ให้คำนิยามของภาวะผู้นำว่า ภาวะผู้นำเป็นลักษณะความสัมพันธ์รูปหนึ่งระหว่างคนในกลุ่ม เป็นความสัมพันธ์ที่บุคคลหนึ่งหรือหลายบุคคลซึ่งเราเรียกว่าผู้นำสามารถทำให้คนอื่นส่วนมากซึ่งเป็นผู้ตามดำเนินการไปในทิศทางและวิธีการที่ผู้นำกำหนดหรือต้องการ³³

La Pierre and Framsworth กล่าวว่าภาวะผู้นำได้แก่ พฤติกรรมซึ่งมีผลทำให้พฤติกรรมคนอื่นยอมคล้อยตามแทนที่จะยอมคล้อยตามคนอื่น ผู้นำจึงเป็นตัวหลักที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อองค์การหรือหน่วยงานต่อผู้ใต้บังคับบัญชาและผลงานส่วนรวม คุณภาพและลักษณะหัวหน้างานจึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับคุณภาพขององค์การ หรือหน่วยงาน รวมทั้งต่อวิธีการปฏิบัติงานและผลงาน³⁴

จึงอาจสรุปความหมายจากคำจำกัดความข้างต้นนี้ได้ว่าภาวะผู้นำเป็นลักษณะของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า ผู้นำในการที่จะทำให้บุคคลอื่นคล้อยตามไปในทิศทางและวิธีการ ซึ่งผู้นำกำหนดขึ้น เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายที่วางไว้ ดังนั้นในการศึกษานี้ ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานไว้ว่า ผู้นำชุมชนใช้ความเป็นผู้นำเข้าไปมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสมาชิกในชุมชน ซึ่งคุณสมบัติเฉพาะตัวนี้ จะเป็นปัจจัยให้ผู้นำสามารถปฏิบัติหน้าที่ด้านต่างๆ ได้อย่างดี

5.ปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการเป็นผู้นำของผู้นำชุมชน

ในการที่จะเป็นผู้นำของบุคคล กลุ่มคน หรือชุมชนนั้น จะต้องมีปัจจัยที่เอื้ออำนวยหรือส่งเสริมให้บุคคลก้าวขึ้นเป็นผู้นำของบุคคล กลุ่มคนหรือชุมชนนั้น มีปัจจัยหลายด้านด้วยกัน คือ

³³ ปรัชญา เวสารัชช, พฤติกรรมองค์การ ผู้นำองค์การ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ , 2526), หน้า 333.

³⁴ สุนทร โตรอด, ความเป็นผู้นำทางการเมืองของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2536), หน้า 15.

1) ทางด้านเศรษฐกิจ คือ เป็นผู้ที่มิฐานะทางเศรษฐกิจดีพอสมควร มีอาชีพหรือประกอบธุรกิจที่มีชื่อเสียง และเป็นที่รู้จักของบุคคลทั่วไป

2) ทางด้านสังคม คือ เป็นผู้ที่ได้รับการสนับสนุน จากพรรคพวกเพื่อนฝูงญาติพี่น้องหรือแม้แต่ทางราชการและต้องเป็นคนกว้างขวางในสังคม จึงปฏิเสธไม่ได้เลยว่า การเป็นผู้นำนั้นพรรคพวกก็มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของผู้นำ

3) ทางด้านความคล่องตัว คือ เป็นผู้ที่มีความคล่องตัว สามารถติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน แม้กระทั่งบุคคล กลุ่มคนเพื่อช่วยเหลือสมาชิกภายในกลุ่มจนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จ และเป็นที่ยอมรับของบุคคลในกลุ่มนั้น

4) ได้รับการสนับสนุนจากทางราชการ และเป็นกลไกของทางราชการเนื่องจากมีความใกล้ชิดกับทางราชการ เมื่อมีการติดต่อประสานงานจนเกิดความคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี และอาจจะเป็นคนคอยช่วยสอดส่องดูแลความเรียบร้อยภายในชุมชนและให้ความสนับสนุนทางราชการมาตลอด

5) เป็นผู้ไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทของสมาชิกในชุมชน เมื่อสมาชิกมีปัญหาพิพาทกัน ในชุมชนที่ไม่ใช่เรื่องใหญ่โต ก็จะช่วยไกล่เกลี่ยให้ยุติต่อกัน จนเป็นที่ยอมรับในหมู่สมาชิกและจะให้ความเชื่อถือต่อไป

6) นำชุมชนพัฒนา บทบาทด้านนี้เป็นบทบาทที่เห็นได้ชัด โดยจะใช้ความร่วมมือร่วมใจกันพัฒนา และนำความเจริญมาสู่กลุ่มชนของตนเอง และเป็นผู้ที่มองการณ์ไกลหรือวิสัยทัศน์ ที่ก้าวไกลหวังผลการพัฒนาในอนาคต

จะเห็นได้ว่าผู้นำชุมชนจะต้องเป็นผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี ขณะเดียวกันต้องเป็น คนกว้างขวางในสังคมได้รับการสนับสนุนจากทุกๆฝ่ายซึ่งจะมีผลให้ผู้นำมีความคล่องตัว สามารถติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่างๆได้สะดวกเป็นผู้ที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญเป็นที่ยอมรับจากสมาชิกในชุมชนสามารถไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทในชุมชนได้ปัจจัยดังกล่าวนี้จะมีผลให้ผู้นำเป็นผู้ที่สามารถนำความเจริญและความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นมาสู่ชุมชนได้ โดยการประสานงานและขอความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

6. บทบาทและหน้าที่ของผู้นำ

ผู้นำจะต้องมีบทบาทและหน้าที่ในการนำให้กลุ่มบุคคล หน่วยงานหรือองค์การ ประสบความสำเร็จและเจริญก้าวหน้า ซึ่ง เกรียงไกร จงเจริญ ได้พิจารณากำหนดหน้าที่ที่สำคัญของผู้นำไว้³⁵ ดังนี้

1) ทำหน้าที่เป็นผู้แนะแนวทาง (guide) ผู้นำต้องเป็นผู้ให้คำแนะนำผู้ตาม ในการ ปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ โดยจะต้องเป็นผู้คอยช่วยเหลือ แก้ไขปัญหาและความต้องการ ซึ่ง บุคคลบางคนในกลุ่มอาจจะพอใจกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ และอาจต้องการสิ่งแปลกๆ ใหม่ๆ บ้าง ผู้นำจะเป็นตัวกระตุ้นให้ประชาชนเห็นถึง ความต้องการของเขา และนำทางให้เขารู้จัก เลือกรับความต้องการเหล่านั้นและจะเป็นผู้คอยให้ข่าวสารและแนะนำผู้ตาม คำแนะนำของผู้นำจะเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในกลุ่ม ทั้งนี้เพราะเขาเชื่อในความสามารถของผู้นำ ในการที่จะนำ ให้ไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้

2) ทำหน้าที่เป็นนักหุมนำสิ่งใหม่ (initiator) กล่าวคือผู้นำต้องมีบทบาทในการ ริเริ่มทำสิ่งใหม่ซึ่งจะช่วยให้กลุ่มบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ผู้นำต้องเป็นคนแรกที่มองเห็น ความต้องการของประชาชนรวมทั้งต้องตระหนักถึงความต้องการ และความริเริ่มกิจกรรมใน กลุ่มภายหลังที่ได้ก่อตั้งกลุ่มแล้วผู้นำจะต้องคอยกระตุ้นให้กิจกรรมดำเนิน ไปสู่เป้าหมายซึ่งจะ ต้องทำด้วยความรอบคอบด้วยความรู้ที่มีอยู่และมองเห็นการณ์ไกล หน้าที่ของผู้นำในลักษณะนี้ อาจจะวัดได้ด้วยการสังเกตการปฏิบัติของเขา ในการริเริ่มความคิดใหม่มีมากน้อยครั้งเท่าใด

3) ทำหน้าที่เป็นผู้จัดกิจกรรมของกลุ่ม ผู้นำจะมีหน้าที่ในการก่อตั้ง สนับสนุนและ รักษาให้กลุ่มคงอยู่ถาวรตลอดไปมากกว่าสมาชิกคนอื่นในกลุ่ม เช่น เป็นผู้สร้างความสัมพันธ์ ระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม ให้การสนับสนุนกิจกรรมต่างๆของสมาชิก เป็นตัวกลางในการ แก้ไขข้อขัดแย้งระหว่างสมาชิก เป็นผู้ให้รางวัลหรือลงโทษแก่สมาชิกและเป็นผู้ประสานงาน

³⁵ เกรียงไกร จงเจริญ, ผู้นำกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชุมชน (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 20-21.

กับสมาชิกเพื่อทำให้งานดำเนินไปด้วยความราบรื่น หน้าที่ของผู้นำในลักษณะนี้จะช่วยทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการคงไว้ซึ่งความมั่นคงของกลุ่มและเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม

4) ทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ ผู้นำจะเป็นผู้ที่มีความเห็นอกเห็นใจผู้ตามและอุทิศตนในการทำงานกับกลุ่ม เมื่อผู้นำได้กระทำดังนั้นก็จะเป็นที่ชื่นชอบของบรรดาผู้ตาม และถือว่าผู้นำเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่ม และพยายามกระทำตนให้เหมือนผู้นำ โดยผู้นำก็จะเพิ่มความกระตือรือร้นและกระตุ้นให้ผู้ตามปฏิบัติตามแผนงาน ผู้นำจะต้องทำตัวให้เป็นที่สนใจของกลุ่มอย่างสม่ำเสมอ และเมื่อผู้นำปล่อยปะละเลยความสนใจของกลุ่มและหันไปสนใจตัวเองมากกว่าผู้ตามก็จะเสื่อมความนิยมในตัวของผู้นำและไม่ได้เป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มอีกต่อไป

สุนทร โตรอด กล่าวว่า หน้าที่ของผู้นำเป็นความสัมพันธ์ของการกระทำระหว่างผู้นำและผู้ตามหรือผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้นำมีหน้าที่ที่จะต้องใช้กรรมวิธีต่างๆ สร้างความสนใจจูงใจให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ดังนั้นกรรมวิธีต่างๆ ของผู้นำจึงเป็นสิ่งที่จะช่วยอธิบายลักษณะการใช้อิทธิพลจูงใจผู้อื่น เช่น กฎข้อบังคับ ความเคารพยำเกรง บารมีและการมีทรัพยากรทางการเมืองที่เหนือกว่า จะเป็นปัจจัยต่อการใช้กรรมวิธีต่างๆ ของผู้นำ³⁶

กล่าวโดยสรุปบทบาทหน้าที่ของผู้นำ เป็นการทำหน้าที่ ให้กลุ่มบรรลุตามวัตถุประสงค์อันพึงปรารถนาของกลุ่มที่วางไว้ ก็เป็นการปฏิบัติหน้าที่ของผู้นำกลุ่มซึ่งหน้าที่อันสำคัญที่สุดของผู้นำคือ³⁷ การใช้อิทธิพลจูงใจผู้อื่น ซึ่งนอกจากจะใช้อิทธิพลจูงใจที่ต้องปฏิบัติด้วยตัวเองแล้วงานบางอย่างผู้นำไม่จำเป็นต้องลงมือทำเอง แต่ใช้การมอบอำนาจหน้าที่ (delegation of authority) งานนั้นก็สำเร็จสมประสงค์ ฉะนั้นการมอบอำนาจหน้าที่จึงเป็นหน้าที่ของผู้นำ

³⁶ สุนทร โตรอด, ความเป็นผู้นำทางการเมืองของ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 16.

³⁷ Ordway Tead, The Art of Leadership (New York : McGraw Hill, 1935), pp. 14-15.

ค. แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ระบบการเมืองไทยได้ยึดหลักความคิดของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งหน้าที่และบทบาทหลักของพลเมืองก็คือ ส่วนที่ป้อนเข้าสู่ตัวระบบ ด้วยการเรียกร้องสิ่งที่มีคุณค่าและการให้ความสนับสนุนแก่อำนาจหน้าที่ของระบบการเมืองไทยในการจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่านั้นบทบาทและหน้าที่หลักดังกล่าวนี้โดยสรุปได้แก่การมีส่วนร่วมทางการเมืองในฐานะพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยนั่นเอง กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยมีโครงสร้างเน้นประชาธิปไตยแบบประชาชนมีส่วนร่วม³⁸

การมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นกิจกรรมที่สำคัญประการหนึ่ง ในกระบวนการทางการเมืองและมีความจำเป็นสำหรับการเมืองทุกระบบ เนื่องจากรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนโดยเฉพาะ การเสนอข้อเรียกร้อง (demand) และการสนับสนุน (support) ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของระบบการเมือง หรือทำให้ระบบการเมืองอยู่ในสภาวะสมดุลได้ หากระบบการเมืองปราศจากสิ่งเหล่านี้แล้วก็ไม่สามารถดำรงอยู่ได้

การศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง ได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ

- 1) ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมือง
- 2) รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมือง
- 3) ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

1. ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ทิพาพร พิมพ์สุทธิ กล่าวว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การมีส่วนร่วมในการกระทำ (activity) ของแต่ละคน ซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล การมีส่วนร่วมจะมาจากแต่ละบุคคลโดยตรงต่อการตัดสินใจของรัฐบาล เรียกว่า “ การมีส่วนร่วม

³⁸ พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, ข่าวสารการเมืองของคนไทย (กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2526), หน้า 25.

ร่วมโดยตรง ” (autonomous participation) และการมีส่วนร่วมที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ นโยบายทางอ้อม นอกเหนือจากแต่ละบุคคลโดยตรงแล้ว เรียกว่า “ การมีส่วนร่วมโดยการถูกระดม ” (mobilized participation)³⁹

จรรยา สุภาพ กล่าวว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การมีส่วนร่วมที่ประชาชนจะพึงมีในการกำหนดนโยบาย ในการตัดสินใจและกิจการต่างๆของรัฐบาล และในทางการเมืองหรือเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในรัฐบาล เช่น การเข้าเป็นรัฐบาล การมีอิทธิพลต่อรัฐบาลการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง⁴⁰

Geoffrey K. Roberts เห็นว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึงกิจกรรมโดยสมัครใจของแต่ละบุคคลในกิจกรรมทางการเมือง รวมทั้งการลงคะแนนเสียงการเป็นสมาชิกและ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มการเมือง เช่น ความเคลื่อนไหวของพรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ เจ้าหน้าที่สถาบันการเมือง กิจกรรมที่ไม่เป็นทางการ เช่น การอภิปรายทางการเมืองหรือร่วมฟังเหตุการณ์บ้านเมือง การชักชวนทางการเมืองของเจ้าหน้าที่ หรือสมาชิกของกลุ่มการเมือง⁴¹

Myron Weiner ได้ให้ความหมายของ การมีส่วนร่วมทางการเมืองว่า หมายถึง การกระทำโดยสมัครใจใดๆ ซึ่งไม่ว่าจะเป็นผลสำเร็จหรือไม่ มีการจัดองค์การหรือไม่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราวหรือต่อเนื่อง และใช้วิธีถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ก็ตาม โดยมุ่งที่จะไปมีอิทธิพลต่อนโยบายสาธารณะ การบริหารนโยบายสาธารณะ และการเลือกผู้นำทางการเมือง

³⁹ ทิพาพร พิมพ์สุทธิ์ , พัฒนาทางการเมือง (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2521), หน้า 204-205.

⁴⁰ จรรยา สุภาพ , หลักรัฐศาสตร์ (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2524), หน้า 333.

⁴¹ Geoffrey K. Roberts, A Dictionary of Political Analysis , อ้างใน บุญเลิศ ชีระตระกูล, การมีส่วนร่วมทางการเมืองของกรรมกรไทย ศึกษากรณีกรรมกรการทำเรือแห่งประเทศไทย (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 18.

ของรัฐบาลทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ โดยเน้นว่า “ การมีส่วนร่วมทางการเมือง” จะต้องมีองค์ประกอบครบ 3 ประการ คือ มีการกระทำ (action) เป็นไปด้วยความสมัครใจ (voluntary) และมีการเลือก (choice) ซึ่งจะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้⁴²

Herbert McClosky ได้อธิบายไว้ว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่กระทำโดยสมัครใจของสมาชิกในสังคมเพื่อที่จะเลือกผู้นำของตนและกำหนดนโยบายสาธารณะทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม กิจกรรมเหล่านี้ คือ การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การติดตามข่าวสารทางการเมือง การอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมือง การชุมนุมทางการเมือง การช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้สมัครรับเลือกตั้ง หรือพรรคการเมือง การติดต่อสัมพันธ์กับผู้แทนราษฎร ลักษณะของความกระตือรือร้นทางการเมือง สามารถพิจารณาได้จากการสมัครเข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมืองอย่างเป็นทางการ การช่วยเขียนสุนทรพจน์ในการหาเสียงการรณรงค์หาเสียงการแข่งขันการเป็นเจ้าหน้าที่พรรคการเมืองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ แต่ไม่รวมถึงกิจกรรมที่ไม่สมัครใจ เช่น การเสียภาษีอากร การเป็นทหาร และทำหน้าที่ด้านตุลาการ⁴³

Huntington and Dominguez ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองว่า หมายถึง กิจกรรมหรือการกระทำของประชาชน ที่ต้องการมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล โดยที่การกระทำนั้นเป็นไปได้ทั้งถูกต้องตามกฎหมายและไม่ถูกต้อง ตามกฎหมาย

⁴² Myron Weiner, *Crises and Sequences in Political Development*, อ้างใน บุญเลิศ ชีระตระกูล, *การมีส่วนร่วมทางการเมืองของกรรมกรไทย ศึกษากรณีกรรมกรการทำเรือแห่งประเทศไทย* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 15.

⁴³ Herbert McClosky, “ Political Participation ”, อ้างใน บุญเลิศ ชีระตระกูล, *การมีส่วนร่วมทางการเมืองของกรรมกรไทย ศึกษากรณีกรรมกรการทำเรือแห่งประเทศไทย* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 18.

ใช้กำลังหรือไม่ใช้กำลังทั้งที่สำเร็จหรือล้มเหลวทั้งที่สมัครใจหรือไม่สมัครใจรวมทั้งกิจกรรมเกี่ยวกับการเลือกตั้งการร่วมมรดงค์หาเสียงหรือการรวมตัวกันเพื่อโน้มน้าวหรือกดดันต่อรัฐบาล ได้แก่ การประท้วง การใช้ความรุนแรงโดยที่เป็นการกระทำของประชาชนเอง (autonomous participation) หรือเป็นกิจกรรมเกี่ยวกับการปลุกระดมประชาชน (mobilized participation) ⁴⁴

Milbrath and Goel ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้อย่างกว้าง ๆ และครอบคลุมว่า หมายถึง กิจกรรมทั้งหลายของประชาชนแต่ละคน ที่ต้องการมีอิทธิพลผลักดันหรือยอมรับสนับสนุนต่อรัฐบาลและการเมืองซึ่งไม่เพียงแต่รวมบทบาทอันแข็งขันในการสร้างอิทธิพลผลักดันให้เกิดผลทางการเมืองตามต้องการเท่านั้น แต่ยังรวมถึงกิจกรรมที่เป็นการยอมรับสนับสนุนในเชิงพิธีการด้วย ผู้ที่ยอมรับรัฐบาลก็จะแสดงออกโดยการปรับพฤติกรรมตนเองตามคำสั่งหรือข้อเรียกร้องของรัฐบาล แต่ผู้ที่ไม่เห็นด้วยก็พยายามก่ออิทธิพลผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขใหม่ การมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงมีทั้งที่เป็นการต่อต้าน เช่น เดินขบวนประท้วง ก่อการจลาจล และทั้งที่เป็นการสนับสนุนเช่น การให้ความร่วมมือกับทางการในการเสียดายีเกณฑ์ทหาร เป็นต้น ⁴⁵

สุจิต บุญบงการ กล่าวว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลมีจุดประสงค์เพื่อมีอิทธิพลในกระบวนการตัดสินใจของรัฐบาล ⁴⁶

⁴⁴ Samuel Huntington and Jorge I. Dominguez, อ้างในสุจิต บุญบงการ, การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองกับเสถียรภาพทางการเมืองของไทย (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 42.

⁴⁵ Lester W. Milbrath and M.L. Goel, Political Participation : How and Why do People get Involved in Politics , อ้างใน ธีรัชช์ โอสถานนท์ , บุคลิกภาพทางการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 77.

⁴⁶ สุจิต บุญบงการ, การพัฒนาทางการเมืองของไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531), หน้า 36.

กล่าวโดยสรุปแล้ว การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นกิจกรรมทั้งหลายของประชาชนที่ต้องการมีอิทธิพลหรือสนับสนุนต่อรัฐบาลและนักการเมือง โดยที่มีการกระทำหรือพยายามกระทำนั้น เป็นได้ทั้งถูกต้องหรือไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ใช้กำลังหรือไม่ใช้กำลัง สำเร็จหรือล้มเหลวซึ่งกิจกรรมดังกล่าวอาจเป็นกิจกรรมในระดับท้องถิ่นหรือระดับชาติก็ได้

2.รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมือง

สังคมการเมืองแต่ละสังคม จะมีประชาชนบางกลุ่มเท่านั้นที่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองซึ่งในจำนวนผู้ที่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองจะมีรูปแบบที่แตกต่างกัน ในปัจจุบันรูปแบบและกิจกรรมของการมีส่วนร่วมทางการเมืองมีอยู่มากมายแตกต่างกันไปในแต่ละระบบการเมืองได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ทำการศึกษาและจำแนกไว้หลายรูปแบบด้วยกันมี ดังนี้

2.1 Nie and Verba ได้ให้ความหมายของกิจกรรมทางการเมืองในลักษณะที่กว้างและชัดเจนโดยแบ่งรูปแบบของกิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองออกเป็น 4 รูปแบบ⁴⁷ คือ

1) การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นอยู่เสมอในรอบประชาธิปไตยและมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้นำมากเนื่องจากเป็นสิ่งที่แสดงถึงความนิยมสนับสนุนของประชาชน อย่างไรก็ตามการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งต้องการความริเริ่มหรือแรงจูงใจเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ในการวิจัยเชิงวิชาการแล้วถือว่าการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเป็นรูปแบบการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองที่ชัดเจนที่สุดและสามารถวัดค่าของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองที่ให้ความเที่ยงมากที่สุด⁴⁸

⁴⁷ Norman H. Nie and Sidney Verba , “ Political Participation,” in *Handbook of Political Science* , อ้างใน ชีรัชช์ โอสถานนท์ , *บุคลิกภาพทางการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 80.

⁴⁸ พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, *กรอบการมองพฤติกรรมการเมือง วารสารสังคมศาสตร์* , มกราคม - มีนาคม 2532 (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532) , หน้า 80.

2) การรณรงค์หาเสียง เป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญเท่ากับการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เนื่องจากทำให้ประชาชนสามารถเพิ่มอิทธิพลต่อผู้นำได้โดยการกำหนดคะแนนเสียงให้แก่ผู้สมัครคนใดคนหนึ่งไว้ก่อนซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งกันได้ อย่างไรก็ตามกิจกรรมดังกล่าวเป็นกิจกรรมที่ยากและต้องการความริเริ่มมาก่อนการลงคะแนนเสียง นอกจากนั้นยังเป็นวิธีที่สามารถสื่อข่าวสารหรือบ่งบอกเกี่ยวกับความชื่นชอบของประชาชนได้มากกว่าเพราะประชาชนที่ร่วมรณรงค์หาเสียงจะสามารถมีความสัมพันธ์ติดต่อกับผู้สมัครรับเลือกตั้งได้อย่างใกล้ชิดมากขึ้น กิจกรรมการรณรงค์หาเสียงนี้ ได้แก่ การชักชวนให้ผู้อื่นไปลงคะแนนเสียง การทำงานอย่างแข็งขันเพื่อพรรคการเมือง การร่วมประชุมทางการเมือง การบริจาคเงินให้พรรคการเมือง และการเป็นสมาชิกสโมสรทางการเมือง

3) การติดต่อขั้นต้นของประชาชน เป็นการติดต่อเผชิญหน้าของบุคคลที่มีต่อรัฐบาลหรือหน่วยงานของรัฐบาลโดยลำพังตนเอง และเป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับระยะเวลาเป้าหมายและเนื้อหาสาระในการเข้ามีส่วนร่วมของบุคคลได้เอง จึงสามารถคาดหวังในผลประโยชน์ได้มาก ในด้านอิทธิพลที่มีต่อรัฐบาลนั้นมีเพียงเล็กน้อย เนื่องจากการกระทำของคนจำนวนน้อย กิจกรรมดังกล่าวมักไม่มีความขัดแย้งโดยตรงกับบุคคลอื่นๆ และต้องการความคิดริเริ่มค่อนข้างมาก กิจกรรมในรูปแบบนี้ ได้แก่ การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นเกี่ยวกับปัญหาเฉพาะหรือปัญหาส่วนรวม เพื่อร้องเรียนให้มีการแก้ไขปรับปรุงจากรัฐ

4) การร่วมกันในกิจกรรมบางอย่างขององค์การ หรือกลุ่มเกี่ยวกับปัญหาทางการเมืองและสังคม เป็นกิจกรรมที่บุคคลกระทำร่วมกัน ซึ่งอาจกระทำร่วมกันในกิจกรรมภายในขององค์การ ที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้การกระทำดังกล่าว อาจเกิดขึ้นในเวลาใดและจะเกี่ยวกับปัญหาใดของกลุ่มก็ได้ การมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบนี้มีอิทธิพลต่อรัฐบาลมาก เนื่องจากมีคนจำนวนมากเข้าร่วมและอาจมีความขัดแย้งระหว่างกลุ่มได้อย่างไรก็ตามกิจกรรมที่ร่วมมือกันนี้ต้องการความริเริ่มบ้าง

2.2 Huntington and Nelson ได้แบ่งการมีส่วนร่วมทางการเมืองในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน แต่ได้เพิ่มเติมกิจกรรมทางการเมืองบางรูปแบบ โดยจัดแบ่งรูปแบบออกเป็น 5 รูปแบบ⁴⁹ ดังนี้

1) กิจกรรมการเลือกตั้ง (electoral activity) หมายถึง กิจกรรมการออกเสียงเลือกตั้ง และการรณรงค์หาเสียงในการเลือกตั้ง

2) การวิ่งเต้น (lobby) หมายถึง การติดต่อเจ้าหน้าที่หรือผู้นำทางการเมืองเพื่อหาทางเข้าไปมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและการกำหนดนโยบายโดยใช้ข้อมูลต่าง ๆ เพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มเป็นเกณฑ์

3) กิจกรรมขององค์กร (organization activity) เป็นกิจกรรมทางการเมืองของกลุ่มองค์กรใดองค์กรหนึ่ง โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเข้าไปมีส่วนร่วม ในเรื่องที่เกี่ยวข้องผลประโยชน์เฉพาะอย่าง หรืออาจจะเป็นผลประโยชน์ต่อส่วนรวมก็ได้

4) การติดต่อในบางประเด็น (contracting) หมายถึง การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ทางการเมืองเป็นการส่วนตัว โดยมุ่งหวังประโยชน์ส่วนตัวเฉพาะครอบครัวหรือหมู่คณะของตน

5) การใช้ความรุนแรง (violence) หมายถึง กิจกรรมที่พยายามสร้างผลกระทบต่อการตัดสินใจ การกำหนดนโยบายของรัฐบาล โดยการทำร้ายร่างกาย ทำลายทรัพย์สิน กิจกรรมนี้อาจดำเนินไปโดยมีจุดมุ่งหมายที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงผู้นำทางการเมือง เช่น การก่อการรัฐประหาร การลอบสังหารผู้นำทางการเมือง หรืออาจมุ่งที่จะเปลี่ยนแปลงระบบการเมือง เป็นต้น

⁴⁹ Samuel P. Huntington and Joan M. Nelson, *No Easy Choice : Political participation in Developing Country* , อ้างใน อภิชาติ การิกาญจน์, *การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน : ศึกษาแบบแผนตามมาตรฐานวัดแบบกัตต์แมน* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534), หน้า 19.

2.3 Milbrath and Goel ได้ศึกษาจากผลงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมือง และได้แยกประเภทหรือรูปแบบ ในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนไว้ 6 รูปแบบ⁵⁰ ด้วยกัน คือ

1) การเลือกตั้ง (voting) เป็นรูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่สามารถแยกจากกิจกรรมที่เกี่ยวกับการณรงค์หาเสียง และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพรรคการเมืองแต่รวมได้กับกิจกรรมที่เกี่ยวกับความรักชาติแบบต่าง ๆ (patriotic acts) เช่น การเสียภาษี การเคารพกฎหมายและการสนับสนุนประเทศให้ทำสงคราม แม้ตนเองจะไม่เห็นด้วย จึงกล่าวได้ว่า การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเป็นการแสดงออกของประชาชนถึงความจงรักภักดีต่อระบบการเมืองมากกว่าเป็นการกระทำตามความต้องการของตนเอง กล่าวคือบุคคลที่ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งนั้นจะกระทำไปโดยความสำนึกในหน้าที่ของพลเมืองดีมากกว่าที่จะเชื่อการลงคะแนนเสียงของตนจะมีผลสำคัญทางการเมืองที่แตกต่างกันออกไป การลงคะแนนเสียงไม่จำเป็นต้องอาศัยการสื่อข่าวสารและแรงจูงใจมากเหมือนกิจกรรมทางการเมืองอื่นๆ ผู้ที่ไปลงคะแนนเสียงอาจไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมืองในรูปแบบอื่นก็ได้ ผู้ที่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างกระตือรือร้นในรูปแบบกิจกรรมทางการเมืองอื่นๆ ก็อาจไม่ไปลงคะแนนเสียงก็ได้ อย่างไรก็ตามการลงคะแนนเสียงนับว่ามีความสำคัญมาก เนื่องจากสามารถกำหนดความเป็นไปของรัฐบาล หรือการปกครองได้ทันทีทันใด

2) การเป็นเจ้าหน้าที่พรรคการเมืองและผู้รณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง (party and campaign workers) หมายถึง การเข้าร่วมในพรรคการเมืองทั้งในช่วงระหว่างการเลือกตั้งและในการรณรงค์หาเสียง การบริจาคเงินช่วยเหลือแก่พรรคหรือผู้สมัครรับเลือกตั้ง การชักชวนประชาชนไปลงทะเบียนเพื่อสิทธิในการลงคะแนนเสียง การเข้าร่วมและสนับสนุนพรรคการเมืองการพยายามชักชวนประชาชนให้ลงคะแนนเสียงแก่พรรค หรือผู้สมัครที่ตนชอบ

⁵⁰ Lester W. Milbrath and M.L. Goel, Political Participation : How and Why do People Get Involved in Politics , อ้างใน ธีรชัช โอสถานนท์ , บุคลิกภาพทางการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 82.

การลงสมัครรับการเลือกตั้งและการร่วมมือกับกลุ่มต่างๆ ในการปรับปรุงความเป็นอยู่ของชุมชน การมีส่วนร่วมทางการเมืองดังกล่าวนี้เป็นแบบแผนของความสัมพันธ์ขั้นต้นระหว่างปัจเจกชนกับรัฐ Milbrath พบว่า ผู้ที่เข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบนี้มีน้อยมาก เนื่องจากการเข้าร่วมในกิจกรรมดังกล่าวต้องอาศัยความตื่นตัวและสนใจอย่างแท้จริง จัดเป็นพวกที่ขึ้นเวทีต่อสู้ทางการเมือง (gladiator) ในขณะที่คนส่วนมากมักจะมึบบทบาทเป็นเพียงผู้เฝ้าดู (spectators) คอยตัดสินว่าใครจะเป็นผู้ชนะด้วยการลงคะแนนให้คนที่ตนชื่นชอบ

3) การเป็นผู้มีบทบาทในชุมชน (community activists) เป็นการก่อตั้งกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาของสังคม หรือร่วมมือกับกลุ่มต่างๆ ที่มีอยู่แล้ว เพื่อมีบทบาทเกี่ยวกับกิจกรรมสาธารณะ หรือติดต่อกับทางราชการในเรื่องปัญหาสังคมผู้ที่มีบทบาทในชุมชนจึงนับเป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้นสูง และมีระดับความผูกพันทางใจกับชุมชนสูง อย่างไรก็ตามผู้ที่มีบทบาทในชุมชนนี้ แตกต่างจากเจ้าหน้าที่พรรคและเจ้าหน้าที่รณรงค์หาเสียง ในแง่ที่มีความเกี่ยวข้องในพรรคการเมืองและการช่วยรณรงค์หาเสียงน้อยกว่าเจ้าหน้าที่พรรคและเจ้าหน้าที่รณรงค์หาเสียงดังกล่าว

4) การติดต่อกับทางราชการ (contacting officials) เป็นกิจกรรมที่เป็นเรื่องเฉพาะเจาะจงของบุคคล ซึ่งจะมีผลโดยตรงต่อบุคคลนั้นเองเท่านั้น เช่น การติดต่อกับทางราชการในเรื่องภาษี โรงเรียน การทำถนน การติดต่อขอรับสวัสดิการทางสังคมฯ การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบดังกล่าวเกือบจะไม่ใช้การมีส่วนร่วมทางการเมืองตามความหมายที่แท้จริง ดังที่ เวอร์บาและไนซ์ เรียกว่าเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบคับแคบ (parochial participation) หรือการติดต่อเฉพาะเรื่อง (particularized contacting)⁵¹

⁵¹ Norman H. Nie and Sidney Verba , Participation in America Political Democracy and Social Equality , อ้างใน ธีรัช โอสถานนท์ , บุคลิกภาพทางการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 84.

5) การเป็นผู้ประท้วง (protestors) ได้แก่ การเข้าร่วมเดินขบวนตามถนน หรือ การก่อจลาจล ในกรณีที่เป็นเพื่อบังคับให้รัฐแก้ไขบางสิ่งบางอย่าง ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเมืองให้ถูกต้อง การประท้วงอย่างแข็งขันและเป็นไปอย่างเปิดเผยต่อกรณีที่รัฐบาลกระทำในสิ่งที่ผิดศีลธรรม การให้ความเอาใจใส่กับการชุมนุมประท้วงเข้าร่วมกับกลุ่มประท้วงรัฐบาลและการปฏิเสธการยอมรับกฎหมายที่ไม่ยุติธรรม

6) การเป็นผู้สื่อสารทางการเมือง (Communicators) ได้แก่ การติดตามข่าวสารทางการเมืองอยู่เสมอ การส่งข่าวสารแสดงการสนับสนุนให้แก่ผู้นำทางการเมืองเมื่อเขาได้ทำในสิ่งที่ดีและถูกต้อง หรือส่งคำคัดค้านไปให้เมื่อเขากระทำในสิ่งที่เลวร้าย การเข้าร่วมถกปัญหาทางการเมืองการให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการเมืองแก่เพื่อนในชุมชนที่อยู่อาศัยการให้ความสนใจกับทางราชการ และการเขียนจดหมายถึงบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบดังกล่าว มักเป็นพวกที่มีการศึกษาสูง มีข้อมูลเกี่ยวกับการเมืองมาก และมีความสนใจทางการเมืองมากด้วยผู้สื่อสารทางการเมืองเหล่านี้จะวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลมากกว่าบรรดาเจ้าหน้าที่ของพรรคการเมืองหรือผู้รักชาติ แต่จะไม่แสดงออกด้วยกิจกรรมการประท้วง

กล่าวโดยสรุปแล้ว รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมือง จะมีหลายรูปแบบแตกต่างกันทางด้านภูมิหลัง ปัจจัยทางสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของแต่ละบุคคลอาจจะเป็นผู้มีบทบาทในชุมชนการติดต่อกับทางราชการ ไปใช้สิทธิเลือกตั้งการเป็นผู้สื่อข่าวในชุมชนซึ่งรูปแบบและกิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองนี้อาจจะนำไปใช้ในการตั้งคำถามในการศึกษาวิจัยต่อไปได้

3. ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น นอกจากจะจัดแบ่งเป็นรูปแบบต่างๆแล้ว ยังสามารถจัดลำดับการมีส่วนร่วมทางการเมือง เพื่อแสดงระดับของพฤติกรรมทางการเมือง ของบุคคลซึ่งจะแตกต่างกันออกไปด้วย ไม่มีมาตรฐานแน่นอน ขึ้นอยู่กับ นักวิชาการ ผู้จัดที่จะให้ความสำคัญกับกิจกรรมแต่ละกิจกรรมมากน้อย อย่างไร ดังต่อไปนี้

ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์ ได้จัดระดับต่างๆ ที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย จากน้อยไปหามาก ดังนี้⁵²

- 1) ไม่ไปลงคะแนนเสียง ไม่รู้ความเป็นไปทางการเมืองเลย
- 2) ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง
- 3) การเข้าร่วมโดยทางอ้อม เช่น อ่านหนังสือพิมพ์หรือดูโทรทัศน์ในเรื่องที่เกี่ยวกับการเมือง ถกเถียงปัญหาทางการเมือง ติดกระดุมที่มีตราพรรคการเมือง
- 4) ช่วยในการโฆษณาหาเสียง เช่น ช่วยแจกใบปลิว ช่วยวางแผนเลือกตั้ง
- 5) สมัครเข้ารับการเลือกตั้ง เพื่อดำรงตำแหน่งทางการเมือง เช่น ประธานาธิบดี นายกรัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น
- 6) เข้าดำรงตำแหน่งทางการเมือง

สวนา พรพัฒน์กุล ได้จัดแบ่งระดับของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง จากน้อยไปมากได้ดังนี้คือ⁵³

- 1) รับฟังข่าวสารการเมือง
- 2) ออกเสียงลงคะแนน
- 3) ชักชวนให้ผู้อื่นสนทนาเรื่องการเมือง
- 4) ชักชวนให้ไปเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้ง คนใดคนหนึ่ง
- 5) ช่วยโฆษณาให้พรรคการเมือง หรือผู้สมัครรับเลือกตั้ง ด้วยการติดป้ายประกาศ สนับสนุนหรือประกาศสนับสนุนให้ผู้อื่นทราบโดยทั่วไป
- 6) ติดต่อแสดงความคิดเห็นหรือข้อเรียกร้องต่อเจ้าหน้าที่บ้านเมืองหรือนักการเมือง
- 7) สนับสนุนด้วยการบริจาคให้พรรคการเมืองหรือผู้สมัครรับเลือกตั้ง
- 8) ติดตามการหาเสียงของนักการเมือง

⁵² ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์, จิตวิทยาการเมือง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย-ธรรมศาสตร์, 2522), หน้า 110.

⁵³ สวนา พรพัฒน์กุล, ความสำคัญในหน้าที่พลเมืองของเด็กไทย (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2520), หน้า 21.

- 9) ช่วยผู้สมัครรับเลือกตั้งหาเสียง
- 10) เป็นสมาชิกพรรคที่ทำงานให้พรรคการเมืองเป็นประจำ
- 11) เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนของพรรค
- 12) ช่วยหาเงินให้พรรค
- 13) สมัครเข้าแข่งขันรับเลือกตั้ง
- 14) เป็นเจ้าหน้าที่ของพรรค หรือได้รับเลือกตั้ง

Campbell ได้เสนอแบบการวัด หรือดัชนีการมีส่วนร่วมทางการเมือง (index of political participation) โดยแบ่งระดับกิจกรรมทางการเมืองออกเป็น 3 ระดับ⁵⁴ คือ

- 1) ระดับสูง ได้แก่ การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง และทำกิจกรรมทางการเมืองในรูปแบบอื่นด้วย
- 2) ระดับกลาง ได้แก่ ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เพียงอย่างเดียวเท่านั้น
- 3) ระดับต่ำ ได้แก่ ไม่ไปออกเสียงเลือกตั้ง แต่จะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมืองอื่นๆบ้าง

สรุปได้ว่า ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมือง มีแนวความคิดแตกต่างกันไป จากในระดับต่ำ ได้แก่ การไม่ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเลย , การรับฟังข่าวสารการเมืองบ้าง ในระดับกลาง ได้แก่ การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง, ช่วยโฆษณาหาเสียง, ชักชวนให้ผู้อื่นสนทนาเรื่องการเมือง ติดตามการหาเสียง และในระดับสูง ได้แก่ การสมัครรับการเลือกตั้ง, ช่วยหาเงินให้พรรค, มีส่วนร่วมวางแผนของพรรค เป็นสมาชิกพรรคการเมือง

นอกจากนี้ การวัดระดับของการมีส่วนร่วมทางการเมือง แต่ละรูปแบบโดยการชักนำ ชักชวน หรือ โน้มน้าวให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นประการสำคัญซึ่งปัจจัย

⁵⁴ ธีรัช โอสถานนท์, บุคลิกภาพทางการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชารัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 87.

ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง ของประชาชนนั้นมิอยู่หลายประการ เช่น สิ่งเร้าจากสภาพแวดล้อม อิทธิพลของผู้นำในชุมชนนั้น ความเชื่อถือไว้วางใจในตัวผู้นำ ทศนคติ และบุคลิกภาพทางการเมืองและสถานภาพทางสังคม ซึ่งปัจจัยดังกล่าวนี้จะได้นำไปเป็นแบบสอบถาม ในการวิจัยต่อไป

ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาของ บุญเลิศ ชีระตระกูล ซึ่งได้ทำการศึกษา เรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองของกรรมกรไทย ศึกษาเฉพาะกรณี กรรมกรการทำเรือแห่งประเทศไทย โดยมีตัวแปรอิสระคือ ปัจจัยทางภูมิหลังเกี่ยวกับสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ การเป็นสมาชิกสหภาพ และปัจจัยด้านจิตสำนึกของบุคคล ได้แก่ ความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมือง และความไว้วางใจทางการเมือง ผลการศึกษพบว่า⁵⁵

1. กรรมกรการทำเรือโดยส่วนใหญ่ เข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่ำ โดยมีกิจกรรมที่เข้าร่วมมากที่สุด ตามลำดับ คือ การเลือกตั้ง การประท้วง การสื่อสารทางการเมือง การมีบทบาทในชุมชน และการเกี่ยวข้องกับพรรคการเมือง

2. เมื่อพิจารณาปัจจัยด้านภูมิหลัง หรือสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคม พบว่า การมีรายได้ที่แตกต่างกัน การเป็นสมาชิกสหภาพ มีความสัมพันธ์กับการการเข้าร่วมทางการเมืองสำหรับตัวแปร เพศ อายุ ระดับการศึกษา ที่แตกต่างกัน ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

3. เมื่อพิจารณาด้านความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองและความไว้วางใจทางการเมืองของกรรมกรการทำเรืออยู่ในระดับ ปานกลาง แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

⁵⁵ บุญเลิศ ชีระตระกูล, การมีส่วนร่วมทางการเมืองของกรรมกรไทย ศึกษาเฉพาะกรณีกรรมกรการทำเรือแห่งประเทศไทย (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 42-43.

กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วมทางการเมืองของกรรมกรท่าเรือ นั้น มีรูปแบบของการเข้ามีส่วนร่วม แบ่งออกเป็น 5 รูปแบบ คือ การประท้วง การมีบทบาทในชุมชน การเกี่ยวข้องกับพรรคการเมือง การสื่อข่าวทางการเมือง และการเลือกตั้ง ซึ่งการกระทำดังกล่าวสามารถมีผลกระทบ ต่อกระบวนการทางการเมือง และสามารถให้ผู้มีอำนาจทางการเมืองมีพฤติกรรม ดังที่พวกตนปรารถนาได้ รวมทั้งความรู้สึกที่ว่า ตนสามารถนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงได้

ผลการศึกษาของ ไพฑูรย์ โปธิสว่าง⁵⁶ ซึ่งได้ทำการศึกษา เรื่องผู้นำชุมชนชนบทไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศึกษาเฉพาะกรณีปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจ และการสร้างอำนาจให้กับคน ซึ่งมีวัตถุประสงค์ ของการศึกษา 2 ประการ คือ

1. เพื่อวิจัยให้ทราบถึง ปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจของผู้นำชุมชนชนบทและเพื่อให้ทราบว่าผู้นำนั้นได้ใช้ปัจจัยเหล่านั้นอย่างไรบ้าง เพื่อสร้างอำนาจให้กับคน
2. เพื่อวิจัยให้ทราบถึง ปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจของผู้นำในชุมชนชนบท 3 ประเภทว่ามีความแตกต่างกัน (หรือเหมือนกัน) หรือไม่ อย่างไร

ผลการศึกษาวิจัยสรุปได้ว่า

1. ปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจของผู้นำชุมชนชนบท ได้แก่ ตำแหน่งในทางสาธารณะ ความรู้ ความชำนาญและอายุ โดยผู้นำเหล่านั้น ได้ใช้ปัจจัยหลายอย่างผสมผสานเกื้อกูลซึ่งกันและกัน หรือใช้ปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อสร้างอำนาจให้กับคน
2. ปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจของผู้นำในชุมชนชนบท 3 ประเภทมีความแตกต่างกัน โดยที่ผู้นำในชุมชนชนบทดั้งเดิม มีแนวโน้มไปในทางที่มีและใช้ตำแหน่งในทางสาธารณะ

⁵⁶ ไพฑูรย์ โปธิสว่าง, ผู้นำชุมชนชนบทไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), หน้า 29.

น้อยกว่า ส่วนผู้นำในชุมชนชนบทกิ่งเมืองมีแนวโน้มไปในทางที่มีและใช้ตำแหน่งในทางสาธารณะมากกว่าผู้นำในชุมชนชนบทดั้งเดิมมีแนวโน้มไปในทางที่มีความรู้ต่ำกว่า ส่วนผู้นำในชุมชนชนบทกิ่งเมืองมีแนวโน้มไปในทางที่มีและใช้ความรู้มากกว่า ผู้นำชุมชนชนบทดั้งเดิมมีแนวโน้มไปในทางที่มีและใช้ความชำนาญค่อนข้างมาก ส่วนผู้นำในชุมชนชนบทกิ่งเมืองมีแนวโน้มไปในทางที่มีและใช้ความชำนาญค่อนข้างน้อยและสุดท้ายคือ ผู้นำชุมชนชนบทดั้งเดิมมีอายุสูงกว่าผู้นำชุมชนชนบทที่กำลังเปลี่ยนแปลงและชุมชนชนบทกิ่งเมือง ส่วนผู้นำในชุมชนชนบทที่กำลังเปลี่ยนแปลงมีอายุอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกันกับผู้นำในชุมชนชนบทกิ่งเมือง ซึ่งถือได้ว่าไม่มีความแตกต่างกันอย่างแท้จริง

ผลการศึกษาของ เสด็จ โสมจะบก⁵⁷ ซึ่งได้ทำการศึกษาเรื่องอิทธิพลของข้าราชการฝ่ายปกครองในฐานะผู้นำท้องถิ่น ศึกษาเฉพาะกรณีข้าราชการตำแหน่งนายอำเภอ ซึ่งตั้งสมมุติฐานว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมให้นายอำเภอมีอิทธิพลคือ อำนาจ หน้าที่ตามกฎหมาย การเข้าถึงข้อมูล ความชอบธรรม สถานภาพทางการเมือง ความมั่งคั่งบุคลิกภาพ และความรู้ความสามารถ แล้วทำการศึกษาโดยแบ่งวิธี การศึกษาออกเป็น 2 ตอน คือ ตอนแรก เป็นการศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมให้นายอำเภอโดยทั่วไปมีอิทธิพลในฐานะผู้นำท้องถิ่น โดยใช้ข้อมูลจากเอกสารรวมทั้งส่งแบบสอบถามไปให้นายอำเภอทั่วประเทศ จำนวน 288 คน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 50 ของนายอำเภอทั้งหมด ส่วนตอนที่ 2 เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอ 4 อำเภอ เพื่อที่จะทราบว่า นายอำเภอทั้ง 4 คน ใช้ปัจจัยในด้านใดบ้างเพื่อตนมีอิทธิพล ผลการศึกษาอิทธิพลของนายอำเภอโดยทั่วไปพบว่า นอกจากนายอำเภอจะมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายแล้ว นายอำเภอยังมีอิทธิพลในฐานะผู้นำท้องถิ่นอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากอิทธิพลของนายอำเภอในการจัดงานประเพณีหรืองานประจำปี การพัฒนาท้องถิ่น การจัดหาทุนเพื่อทำกิจกรรมบางอย่าง การต้อนรับและงานสังคมต่างๆ

ส่วนผลการศึกษาอิทธิพลของนายอำเภอใน 4 อำเภอ ด้วยการเปรียบเทียบการใช้ทรัพยากรทางการเมืองหรือปัจจัยส่งเสริมอิทธิพลในด้านต่างๆ ของนายอำเภอ ปรากฏว่านอก

⁵⁷ เสด็จ โสมจะบก, อิทธิพลของข้าราชการฝ่ายปกครองในฐานะผู้นำท้องถิ่นศึกษาเฉพาะกรณีข้าราชการตำแหน่งนายอำเภอ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 12.

จากนายอำเภอจะใช้ปัจจัยในด้านอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายแล้ว นายอำเภอยังจำเป็นต้องใช้ปัจจัยในด้านอื่นๆ สนับสนุนด้วย เช่น ปัจจัยในด้านความมั่นคง การเข้าถึงข้อมูล บุคลิกภาพ เป็นต้น เพราะถ้าหากนายอำเภอใช้ปัจจัยในด้านอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายเพียงอย่างเดียว โดยไม่มีปัจจัยในด้านอื่น เช่น ปัจจัยในด้านความมั่นคงสนับสนุนแล้ว นายอำเภอจะไม่สามารถปฏิบัติงานได้อย่างเต็มที่ และไม่สามารถกระทำสิ่งใดตามที่นายอำเภอต้องการได้ การศึกษาเรื่องนี้ จึงเป็นประโยชน์ต่อกรรมการปกครองในอันที่จะปรับปรุง ให้นายอำเภอมีปัจจัยในด้านอื่นๆอย่างเพียงพอ เพื่อให้ นายอำเภอมีอิทธิพลในฐานะผู้นำของอำเภอ และสามารถปฏิบัติงานเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนอย่างแท้จริง

กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่า อิทธิพล ผู้นำและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนจะต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน คือ อิทธิพล เป็นเรื่องบุคคลที่เข้าไปมีความสัมพันธ์กับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสังคมหรือในชุมชน โดยการเข้าไปชักนำ ชักจูง โน้มน้าว เสนอข้อแลกเปลี่ยน ผลประโยชน์ ซึ่งใช้เวลาติดต่อกันเป็นเวลายาวนาน จนกระทั่งได้รับการยอมรับ เชื่อถือ ไว้วางใจ คล้อยตาม จนเกิดความเกรงกลัวและพร้อมที่จะปฏิบัติตามความต้องการของบุคคลนั้น ไม่ว่าจะความต้องการของบุคคลนั้นจะเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงามหรือไม่ก็ตาม อิทธิพลของบุคคลนั้นจะมีขึ้นได้ ส่วนใหญ่จะมีแหล่งที่มาดังที่ “ซูเกียริค มุทธากาญจน์” ได้กล่าวไว้คือ บุคคลนั้นต้องมีความเชี่ยวชาญทำให้คนอื่นยอมรับและเชื่อถือ มีความมั่งคั่งฐานะทางเศรษฐกิจดี มีบุคลิกที่เด่นเหนือคนธรรมดาทั่วไป เป็นผู้มีบารมีเพื่อนฝูงมาก เป็นผู้มีความอาวุโสในสังคม เป็นผู้ที่มีตำแหน่งที่ให้คนอื่นให้โทษคนอื่นได้ สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้บุคคลนั้นมีอิทธิพลขึ้นมาในสังคมนั้นได้

สำหรับผู้นำชุมชนเป็นเรื่องของบุคคลที่ได้รับการคัดเลือกจากคนอื่นๆในกลุ่มหรือชุมชนให้ขึ้นมาเป็นผู้ดูแล บริหารงานภายในกลุ่มหรือชุมชน ซึ่งผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถช่วยเหลือผู้อื่นในสิ่งที่ร้องขอ จะต้องมีจุดมุ่งหมายแนวทางในการทำงาน ต้องมีความเป็นมิตรและให้ความรักกับคนในชุมชน มีความน่าเชื่อถือ กล้าตัดสินใจ และสร้างศรัทธาความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นสามารถปกครองบังคับบัญชาคนในกลุ่มหรือชุมชนได้ ซึ่งในสังคมหรือชุมชนจะต้องมีปัจจัยเอื้ออำนวย หรือส่งเสริมให้ผู้นำมีอิทธิพล ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในกลุ่มหรือชุมชน มีหลายประการด้วยกันดังที่ “สุนทร โตรอด” ได้กล่าวไว้คือ ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจคือเป็นผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีพอสมควร เป็นที่รู้จักของบุคคลทั่วไป ทางด้านสังคมคือ เป็นผู้ที่มีความกว้างขวางในสังคมมีความคล่องตัวสามารถติดต่อประสานงานกับหน่วยงาน

ต่างๆไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชนเพื่อช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มให้บรรลุผลสำเร็จ เป็นผู้ได้รับการสนับสนุนจากทางราชการ เนื่องจากเป็นกลไกของทางราชการและมีความใกล้ชิดกับทางราชการ เป็นผู้ใกล้ชิดกรณีเกิดการพิพาทของสมาชิกในชุมชน เป็นผู้นำการพัฒนาเข้าสู่ชุมชนหรือสังคม เป็นผู้มองการณ์ไกล สิ่งเหล่านี้จะช่วยทำให้ผู้นำได้รับการยอมรับและมีอิทธิพลขึ้นมาได้

สำหรับการมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นกิจกรรมต่างๆที่กระทำโดยสมัครใจของสมาชิกในชุมชนหรือสังคม เพื่อเลือกผู้นำของตนและกำหนดนโยบายสาธารณะทั้งทางตรงและทางอ้อมเช่น การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การร่วมกิจกรรมกับพรรคการเมือง การติดตามข่าวสารทางการเมือง การติดต่อกับทางราชการ การชุมนุมประท้วง การเป็นผู้มีบทบาทในชุมชนที่เกี่ยวกับกิจกรรมสาธารณะ ซึ่งจะมีหลายรูปแบบแตกต่างกัน ตามภูมิหลัง ปัจจัยทางสถานะของเศรษฐกิจและสังคมของแต่ละบุคคล ซึ่งแสดงพฤติกรรมทางการเมืองของแต่ละบุคคลแตกต่างกันออกไป ไม่มีมาตรฐานที่แน่นอน ส่วนหนึ่งจะขึ้นอยู่กับผู้นำว่าจะมีความสามารถชักจูงชักนำ หรือโน้มน้าวให้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองได้มากน้อยเพียงใด และระดับของการมีส่วนร่วมทางการเมืองก็แตกต่างกันออกไป ตามแต่ละบุคคล ดังที่ Campbell ได้กล่าวไว้มี 3 ระดับด้วยกัน คือ ระดับสูง ได้แก่ การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งและทำกิจกรรมทางการเมืองในรูปแบบอื่นด้วย ระดับกลาง ได้แก่ การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ระดับต่ำ ได้แก่ ไม่ไปออกเสียงเลือกตั้งแต่จะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมืองอื่นๆบ้าง

จากการที่ผู้นำเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติ และลักษณะที่เด่นเหนือกว่าบุคคลธรรมดาในชุมชนหรือสังคม และได้รับการยอมรับจากชุมชนและสังคมแล้ว ผู้นำก็ย่อมจะใช้ความเป็นผู้นำให้บุคคลในชุมชนหรือสังคมเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองได้เพราะว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นกิจกรรมที่สำคัญประการหนึ่งในกระบวนการทางการเมือง และมีความจำเป็นสำหรับการเมืองทุกรูปแบบ ซึ่งในชุมชนหรือสังคมจะมีประชาชนให้การยอมรับในตัวผู้นำของตนแล้ว ผู้นำของตนซึ่งเป็นผู้มีอิทธิพลจากการยอมรับของสมาชิกในชุมชนแล้วก็จะใช้วิธีการชักจูงหรือโน้มน้าว ให้เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองได้ ซึ่งจะเป็นผลให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเพิ่มขึ้น โดยมีสิ่งเร้าจากสภาพแวดล้อม ความเชื่อถือไว้วางใจในตัวผู้นำ ทำให้เห็นได้ว่า ผู้นำ อิทธิพล และการมีส่วนร่วมทางการเมืองจะต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างแน่นอน